

Кравчук О. Л.,

старший оперуповноважений Шевченківського районного відділу
Львівського міського управління Головного управління
Міністерства внутрішніх справ України у Львівській області,
старший лейтенант міліції

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ «ПРИСЯГА»

Анотація. У статті досліджується виникнення та сутність інституту присяги в історичні часи та його сучасний стан. Увагу приділено ознакам, які властиві для присяги. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «присяга». Запропоновано власні висновки. Даний аналіз здійснено з метою з'ясування правової природи присяги, як правового явища.

Ключові слова: присяга, клятва, інститут присяги, присяжні норми.

Постановка проблеми. В статті йдеться про перші згадки поняття «присяги», історичний розвиток, визнання необхідності та нормативного закріплення. Досліджується процес формування та удосконалення інституту «присяги». Лише за допомогою глибокого аналізу історичного аспекту «присяги» ми зможемо зрозуміти суть даного інституту (поняття) та при необхідності й надалі розвивати та розширювати зміст «присяги», наводячи нові аргументи і твердження.

Присяга є одним із найдавніших правових інститутів, який зберігся та гармонійно увійшов у національне право України. Законодавство України передбачає відповідальність за порушення присяги як самостійну підставу відповідальності. Аналіз судової практики свідчить, що ця підстава припинення державної служби застосовується досить часто. Проте роблячи огляд судової практики, не завжди об'єктивно використовується дана підстава для звільнення. Водночас, поняття, склад та правові наслідки порушення присяги залишаються малодослідженими. І починати аналіз доцільно саме з вивчення походження цього явища.

Аналіз останніх досліджень. Питання, пов'язані з історичним розвитком поняття «присяга», частково розглядалися у вітчизняній літературі, зокрема у працях В. І. Орленко, В. В. Орленко, В. М. Пахомова, О. М. Єфімова, О. О. Бандури, О. Ф. Скакуна та ін. Проте історичний розвиток «присяги» досліджено не в повній мірі, не розкрито зміст поняття «присяга» та не досліджено:

- єдину універсальну дефініцію поняття «присяга»;
- поняття змісту, сутності присяги, її правового регулювання;
- значення присяги як юридичного факту.

Не сформовано:

- єдину процедуру порядку прийняття присяги та законодавчого врегулювання присяги відносно всіх публічних (державних) службовців;
- конкретні підстави відповідальності за порушення присяги та її класифікації серед інших видів порушень.

Мета статті полягає у з'ясуванні поняття присяги, її ознак, простеженні історичних коренів цього інституту, значенні присяги як юридичного факту.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі присягу розглядають як правове явище, правовий феномен правової системи суспільства. Дана категорія відноситься до таких явищ, які, на перший погляд, видаються зрозумілими й не потребують поглибленого наукового аналізу. В той же час, присяга виступає досить складною загальною правовою категорією,

що несе значне функціональне навантаження, яке дотепер не отримало необхідної правової й наукової ідентифікації.

З'ясування суті цього явища є виправданим з огляду на те, що в науковій літературі та законодавстві відсутня єдина універсальна формула-дефініція поняття «присяга», а в основі даної проблеми лежить і спірна природа відповідальності за порушення присяги та її класифікації серед інших видів порушень.

Чи не найпростіший та водночас науковий спосіб для цього – звернення до етимології відповідного слова. Найпростіший – оскільки він вказує (точніше повинен вказувати) на те явище, яке позначалося відповідним словом; науковий – оскільки етимологія, як відзначав давньоримський граматик Марк Теренцій Варрон, є наука, яка встановлює *cur et unde sint verba* – «чому і звідки з'явилися слова» («етимологія» – від грецьких слів, що означають «наука» чи вчення про «справжнє значення слова») [20, с. 27].

Отож, етимологія слова «присяга» видається процесом, що відображає позначення явища, опис його сутності одним словом. При цьому звернемось до етимологічних, енциклопедичних та тлумачних словників, які слугуватимуть першоосною для осмислення досліджуваної категорії.

В українському мовознавстві стверджується, що слово «присяга» має слов'янське походження і походить від того ж кореня, що і сягати; присягання, [присязство], «присяга» є запозиченням з малорусько-німецького словника; присяжний, присягати, присягнути, присягти, [присячи], «присягти» звучить на говорі галицьких лемків, [присяшти] – те саме, що й [сприсягатися] – «таємно змовлятися»; в російській мові – присяга; в білоруській – присяга; в давньоруській – присяга; в польській – przysięga; в чеській – přísaha; в словенській – prisaha; в верхньолужицькій – rěsaha; в нижньолужицькій – psisega; в сербохорватській – присяга; в старослов'янській – **присага**; в праслов'янській – prisęga, похідне від дієслова «присягати», власне «доторкнутися до предмета, яким присягали», утвореного за допомогою префікса *pr-* «при» від *segti* – «сягти»; менш обгрунтованим є припущення про вторинне походження праслов'янського *-segti(ti)* у *prisęgti-* з первісного *seik*, що зіставляється з словом на литовській мові *siękti* – «сягати», *saikinti* – «приводити до присяги» [1, с. 579].

А. Г. Преображенский вважає, що первинним значенням присяги є «доторкання до предмета клятви (до землі, тощо), синоніми якого є клятва, божба, клятвена обіцянка» [2, с. 126]. В. І. Даль, також розглядає етимологічне значення слова «присяга» в одному понятійному ряду з словами «достигать», «досягать», «сяжень» (сажень) [3, с. 450] і вважав, що першопочатково присяга розцінювалась як доторкання особи до священного предмета, що знаходиться на певній відстані від неї; присягаючий ніби дотягувався до нього, тим самим підтверджуючи вірність сказаних слів і надаючи їй священного, урочистого смислу.

Отже, первинно в основі ритуалів давання клятви, присяги лежало не стільки слово, як жест, рух тілом.

Історичні дані дають нам підстави стверджувати, що термін «присяга» не є новим (принаймні, у слов'янських мовах). А от

як фаховий термін в практичному та теоретичному правовому вживанні, він використовується значно раніше вже з стародавніх часів.

В. Г. Графський, який досліджував інститут присяги та судової клятви, переконливо на історичних даних доводить, що вони відомі з стародавніх часів і цим явищам надавалось велике процесуальне значення, а часом вони мали і доказову силу [4, с. 382]. Ще в законах царя Хаммурапі, укладені близько 1760 р. до нашої ери, «основними доказами в суді були: клятва, показання свідків, письмові акти тощо, та застосовувалися ордалії (випробування)» [21, с. 27].

Найвідоміша система звичаєвого права, римське право, широко використовувала присягу в якості судових доказів. Присяга була поширена в цивільному процесі і являла собою релігійний ритуал, суть якого полягала в підтвердженні свідчень сторони, закликанням бога як свідка правди. Метою цього ритуалу, як судового доказування, було уникнення спору. В розглядуваний період часу присяга в цивільному процесі мали місце два види присяги: присяга добровільна (*juramentum voluntarium*), при добровільній згоді сторін, та примусова присяга (*juramentum necessarium*), що покладалась на одну із сторін на розгляд самого суду. Присягу по римському праву давали і судді.

Присяга, як правове явище, вже за часів Київської Русі мала декілька самостійних значень: зобов'язання суддів судити по праву, яке супроводжувалось ритуалом її принесення – «Хресне цілування», а також як форма забезпечення достовірності особистих доказів у цивільному та кримінальному судочинстві. Зважаючи на суспільно-політичний устрій доби Київської Русі, присяга, як юридичне явище, вже мала характер релігійно-правового інституту [5, с. 102, 105].

Як відзначають Ф. П. Васильєв та Н. Ф. Бережкова, зміст присяги (клятви) і процес її прийняття розвивались паралельно. Дане поняття поступово набувало значення необхідного явища. Встановлене і закріплене тими чи іншими нормативно-правовими актами, воно пройшло довгий шлях свого розвитку [6, с. 24]. Так поступово присяга (клятва) розвивається як правове явище і знаходить своє відображення в різних галузях права (в цивільно-процесуальному, кримінально-процесуальному, адміністративному процесі – свідків, присяжних; в конституційному – присяга Президента, суддів Конституційного суду, присяга суддів, народних депутатів; адміністративному – присяга державних службовців) та в міру розвитку набуває нормативного закріплення (в конституціях, законах).

Далі, аналізуючи етимологічне значення слова «присяга», Великий тлумачний словник слово присяга роз'яснює як документ, що містить офіційну урочисту обіцянку зберігати вірність чому-небудь; клятва вірності якій-небудь справі; твердо обіцяти кому-небудь здійснення чогось [7, с. 160]. Таке твердження знаходить своє підтвердження, коли присяга набуває письмової форми, а зміст закріплюється в офіційних джерелах. Так, ще в історичному джерелі національної правової думки – «Прав, за якими судиться малоросійський народ» була закріплена присяга судді.

Наведені вище трактування досліджуваного терміну «присяга», свідчать про те, що присягу пов'язували з предметами, особами, які мали певне значення для людей, викликали в них почуття віри, обов'язку, пов'язувалось з обов'язком несення служби, виконанням зобов'язань, часто фіксованих певним способом.

Сутність присяги, як явища, допомагає розкрити її синонімію – «клятва», оскільки між ними прослідковується чіткий смисловий та історичний зв'язок. Слово «клятва», відоме в слов'янських мовах, пов'язане з праслов'янським дієсловом

klonti (слов'янин під час клятви нахилився до землі, доторкаючись її рукою).

Великий тлумачний словник тлумачить «клятву», як урочисту обіцянку, підкріплену посиланням на щось особливо дороге, священне для того, хто дає обіцянку [8, с. 447].

На цьому етапі варто відзначити, що споріднене в клятві та присязі – це урочиста обіцянка дотримуватись певних правил поведінки, обов'язкових для суб'єкта, який її дав. Н. Г. Русакова, досліджуючи присягу як правовий феномен, виділяє назване як першу з ознак присяги (клятви) [9, с. 47].

Якщо пов'язувати всі ці смисли з явищами, що позначають слова «присяга», «клятва», то присяга може означати: 1) урочиста офіційна обіцянка дотримуватись певних зобов'язань, клятва вірності якій-небудь справі; 2) урочиста обіцянка, часто підкріплена згадуванням чогось дорогоцінного, священного для того, хто обіцяє; 3) запевнення у правдивості сказаного; 4) клятва іменем Бога в певній формі перед священними атрибутами.

Це дає нам підстави пов'язувати присягу та клятву як термінологічно, в розумінні називання, так і в розумінні смислів того явища, які відображають відповідні слова. З наведеного можна дійти висновку, що поняття «клятва» та «присяга» є однаковими за змістом; присяга є різновидом клятви.

На нашу думку, межею, яка розділяє клятву і присягу є лише ті чи інші історичні періоди, в яких вони розвивались та існували. До прикладу, в присязі кару божественну вже заміняє юридична відповідальність, встановлена державою. Однак і це не змінює смислового зв'язку цих термінів. Присягою є така клятва, яка встановлює певний зв'язок між суб'єктом, який її дає та суб'єктом, який її приймає. При цьому не важливо, навіть, який характер мав цей зв'язок – релігійний чи правовий. Важливо те, що суть цих понять, як актив, дії зводиться до спільної мети, – встановлення особливого зв'язку між суб'єктом, який її дає та суб'єктом перед яким її складають, який засвідчувався певними цінностями (відданістю, вірою, обов'язком). Саме наявність такого зв'язку при складенні клятви, присяги прослідковувався на всіх історичних етапах розвитку та становлення інституту присяги (клятви).

З цього можна сказати, що всі традиції чи то присяги, чи то клятви, породжені відносинами між людьми, заснованими на взаємному зв'язку та скріплювались так званими вербальними, усними «формулами». І функцію цих «формул» виконували саме клятва, присяга.

На користь такого розуміння свідчить і те, що підтвердженням власного чесного слова у державному управлінні є присяга – обіцянка додержувати слова, обіцянка чинити відповідно до наданої домовленості тощо. І доказом цього може бути такий позитивний приклад минулого, як неписаний кодекс «купецької честі», в якому особливе значення займало «слово купецьке». Провінційний купець міг бути неписьменним, міг не знати цінності векселів і інших письмових зобов'язань, але він знав ціну своєму слову [10].

Очевидно, тут варто погодитись, що на будь-якому етапі становлення такого явища як присяга в нього завжди вкладались певні моральні та етичні цінності властиві людині як особистості, такі як чесність, гідність, сумління, порядність, правдивість, вірність, відповідальність, тощо. Це так звані категорії моралі та етики – неписані правила, які існують в свідомості людини. Ще Гегель писав, що в основі права лежить моральність. Етику Гегель розглядав як вищу форму, а моральність – як найвищу, гранично розвинену форму права [11, с. 336]. І не даремно це сказано ним, адже які б не були хороші нормативні правила діяльності, вони можуть втратити силу і значення без моральних цінностей.

Сьогодні практично для більшості посад, вступ на які передбачає складення присяги, розроблено кодекси честі, етичні кодекси, моральні кодекси, правила поведінки тощо. Їх наявність зумовлена тим, що переважно більшість текстів присяг містять не лише обов'язки юридичного змісту, а й обов'язки морального змісту. Якщо, далі, то примусовість правових норм випливає із сили й авторитету держави, а обов'язковість моральних імперативів має інші джерела – в людському сумлінні, в моральній свідомості людини й суспільства. При цьому деонтологічні кодекси мають за завдання конкретизацію та роз'яснення моральних обов'язків присяги з ціллю перенесення їх в усвідомлені внутрішні установки, що спонукають особу до дій.

Таким чином, думка про те, що згадувані категорії моралі та етики перебувають у зв'язку з інститутом присяги, а моральні та етичні цінності, що закладені в людині справляють вплив на усвідомлення прийнятої присяги та її, так би мовити, «виконання, реалізацію» є переконливою.

Розкриваючи сутність присяги через спільні ознаки з словом-синонімом «клятва», варто згадати і про урочистість цієї дії, акту та особливого порядку її складення. Складення присяги в атмосфері публічності і урочистості покликано без сумніву створити обстановку важливості цього моменту. На урочистість справляють вплив декілька факторів: 1) місце прийняття (складення) присяги; 2) національні традиції, світовий та історичний досвід (тобто, як дань традиціям); 3) службовий ранг, особи, яка дає присягу.

Говорячи про урочистість складення присяги, на мій погляд, відбувається емоційний вплив на свідомість особи, яка складає присягу. До прикладу, присяга свідка в суді сприяє запобіганню дачі неправдивих показань, а також дає реальне відчуття притягнення до юридичної відповідальності за дачу неправдивих показань.

Нині процедура принесення присяги суддею врегульована Указом Президента України «Про Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді» [12], де зазначаються, що суддя, якого Президент призначив вперше на посаду професійного судді, складає присягу, текст якої визначено Законом України «Про статус суддів». Складає він її в присутності Президента України під час урочистої церемонії, що проводиться в приміщенні, де встановлено Державний Герб України і Державний Прапор України. На урочисту церемонію складення присяги судді запрошуються Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України, Голова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Голова Вищого адміністративного суду України, Голова Вищого господарського суду України, Голова Вищої ради юстиції, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Міністр юстиції України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя, Голова Державної судової адміністрації України або особи, які виконують їх повноваження.

Безперечно така процедура справляє великий психологічний вплив на призначених суддів, тим самим впливає на усвідомлення глибокої відповідальності та значимості їхньої майбутньої діяльності.

У зв'язку з цим, обстановка урочистості прийняття присяги, як результат створює особливу форму (модель) поведінки для цієї особи, створює своєрідний орієнтир її повноважень та обов'язків, формує відчуття відповідальності за свою поведінку.

Наступною ознакою присяги (клятви), зважаючи на дефініції, що даються в словниках є особливий порядок її складення. Так, часто можна зустріти думки проте, що складення

присяги (клятви) є ритуалом, з іншого боку – обрядом, а інші ототожнюють ці поняття. Немає в юридичній літературі однієї точки зору з цього приводу.

На наш погляд, присвоєння присязі (клятві) чи то обрядовості, чи то ритуальності не є суттєвим. Практично ніким не заперечується властивість їй ознак обрядовості, ритуальності, символічності. Вважаю, що ці чинники не впливають на присягу, як на правове явище, не змінюють його смислового значення.

Присяга має ознаки правового символу, оскільки її складення вже само по собі символізує зміну статусу особи, яка її склала. З другого боку, про символічність процедури прийняття присяги безпосередньо свідчить той факт, що при цьому дотримуються певні правила проголошення тексту і використання державних символів (Конституції, державний герб, прапор, гімн, зброя, тощо).

І нарешті, окремої уваги заслуговує визнання присяги (клятви) власне як юридичного факту. Доведеність даного твердження слід розглядати через уявлення про правову природу юридичних фактів в загальній теорії права під якими розуміють факти чи події, з наявністю яких норми права пов'язують настання певних юридичних наслідків, тобто, виникнення, зміну чи припинення правовідносин, прав чи обов'язків тих чи інших осіб [13, с. 161].

Вважається, що потреби доводи те, що присяга має ознаки юридичного факту немає, адже з моменту складення присяги особа офіційно вступає на посаду та набуває певних прав та обов'язків; складення присяги породжує правові наслідки, зокрема, відповідальність за її порушення; факт її складення вже сам по собі змінює статус особи.

Вступ особи на посаду народного депутата обумовлений наявністю певного юридичного факту, а саме – складення присяги перед Верховною Радою України, яка на формальному рівні покликана засвідчити відданість новообраного народного депутата справі служіння тим громадянам, що обрали його до Верховної Ради і чий інтереси він представляє в парламенті. Хоча зазначена процедура й відзначається переважно церемоніальним характером, проте відмова прийняття присяги тягне за собою досить жорсткі санкції у вигляді втрати особою депутатського мандата.

Треба визнати, що дійсно в сучасному українському законодавстві відсутня єдина та універсальна формула-дефініція поняття «присяга», яка б відображала концептуальні основи даного правового явища.

Так, Н. Г. Русакова вважає, що присяга – це юридичний факт, що являє собою прийняття офіційної клятви (урочистої обіцянки) дотримуватись та виконувати права і обов'язки у відповідності до займаної посади, який визначає момент зміни спеціального правового статусу суб'єктів і здійснюється в особливому ритуальному порядку на основі спеціалізованих символічних дій [9, с. 81].

Дуже цікавою, на наш погляд, є позиція В. Б. Круглякової про те, що інститут присяги розкривається через аналіз правових норм, тобто, для нього характерна наявність особливих «присяжних норм» [14, с. 74, 77]. Щоправда, в загальній теорії права таке поняття відсутнє. Однак автор вважає, що саме вони є основними і тими, що визначають суть та процедуру прийняття присяги. Спираючись на дефініцію присяги, запропоновану Н. Г. Русаковою, присяжну норму характеризує, як правову норму, яка визначає зміст офіційної клятви (урочистої обіцянки) – дотримуватись і виконувати права, обов'язки суб'єкта у відповідності із займаною посадою; встановлює момент зміни правового статусу суб'єкта і особливий порядок її прийняття на основі спеціалізованих символічних дій. Присяжна норма, як

норма права, за своїм юридичним значенням – це певне правило поведінки, дотримання якого гарантується різного роду організаційними, роз'яснювальними і стимулюючими засобами, а також застосуванням відносно тих, хто його не дотримується, заходів юридичного примусу (дисциплінарна, адміністративна, кримінальна, матеріальна відповідальність). Для присяжної норми не характерна трискладова структура правової норми, – гіпотеза, диспозиція та санкція. В цих нормах лише в окремих випадках застосовуються негативні санкції за порушення присяги, а про існування позитивних санкцій за дотримання присяги мова взагалі не йде.

Проте пропонуються й інші підходи до юридичного визначення присяги. Так, деякі автори вважають, що присяга – це офіційна урочиста обіцянка додержуватись певних зобов'язань, зокрема на підтвердження правдивості свідчень, вірності тій чи іншій справі, діяти відповідно до конституції тощо [15, с. 376]. Інші переконані, що присяга – це клятва на вірність конституції та служіння народу, яку в обов'язковому порядку дає посадова особа, котра вступає на високу державну посаду [16, с. 90].

З аналізу цих підходів вбачається, що вони не повторюються і, більш того, між ними є певна відмінність. За наявності таких відмінностей слушним видається поставлене С. В. Прилуцьким питання про те, чи присяга – це тільки урочиста обіцянка додержуватись певних зобов'язань чи конкретна клятва (зобов'язання) – акт, який породжує юридичні факти? Виходить так, що один термін може нести в собі різні правові навантаження і зміст [5, с. 104].

Відповідь на це запитання (проте тільки в контексті, який стосується суддів) спробувала дати судова практика. Конституційний Суд України в Рішенні від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011 зазначив, що присяга судді має правову природу конституційного зобов'язання судді (абзац дев'яятий мотивувальної частини підпункту 3.4 пункту 3). За цим приписом текст присяги судді необхідно розглядати у системному зв'язку з конституційним положенням про звільнення судді за порушення ним присяги судді [17]. Таким чином, присяга судді має правову природу одностороннього конституційного зобов'язання судді.

Щодо цього рішення суддя Конституційного суду України В. І. Шишкін висловив окрему думку: «...положення законів, що конкретизують різні аспекти тексту присяги, мають стосуватися лише зобов'язань особи як судді, про які йдеться в тексті присяги, а не інших обов'язків, що безпосередньо не впливають із його зобов'язань як судді» [17].

З огляду на зазначену думку, проблема полягає не стільки у дефініції самого терміну присяга, як у її змісті. Саме теоретичне та практичне вивчення змісту присяги дозволить дати відповідь на питання: «чи це конкретні зобов'язання чи це лише урочиста обіцянка додержуватись зобов'язань, які навіть не завжди впливають з тексту присяги?». Причому, в теорії права під юридичними обов'язками розуміють передбачені законодавством вид і міру належної поведінки особи, що забезпечується державою [18, с. 70], чого очевидно не можна сказати про правову природу обіцянки, а її застосування в публічному праві взагалі можна піддати сумніву.

Узагальнюючи найбільш суттєві із розглянутих ознак присяги можна сформулювати її дефініцію. Отже, слід починати з того, що присяга – це юридичний факт, адже саме складення присяги особою, яку призначили на посаду, є юридичним моментом набуття особою певного статусу, прав та обов'язків, можливості настання відповідальності (правовий статус). І навіряд чи тут потрібно доводити щось інше. Зовнішньою формою такого факту являється прийняття офіційної клятви (уро-

чистої обіцянки), який здійснюється в особливому порядку з використанням правових символів (як правило це, визначено в нормативно-правовому акті).

У теоретичному аспекті тут варто погодитись з А. Н. Вистовским [19, с. 123], що основним для правильного розуміння правових відносин є те, що коли відсутня норма права, то відсутні і правовідносини. Норма права при її наявності виступає як модель правових відносин, але сама вона не породжує правовідносини, оскільки будь-яка юридична норма є судженням загального характеру про належну поведінку. Прямого зв'язку з конкретним суб'єктом правовідносин норма не має. Для виникнення правовідносин необхідна дія або подія, що передбачається нормою і має характер юридичного факту, з наявністю якого законодавець пов'язує виникнення правовідносин. Правовідносини виникають або відповідно до норми, або всупереч нормі права, – її порушення. На порушення норми повинні зреагувати уповноважені органи, шляхом втручання, аж до застосування відповідних санкцій.

При цьому окремої уваги заслуговує задувана вище думка про «присяжні норми», які за своєю юридичною природою є правовою нормою, яка покликана регулювати суспільні відносини між суб'єктом, який складає присягу, та суб'єктом, кому її складають. Порядок проведення певних дій, з якими закон пов'язує виникнення правових відносин, досить часто урегульований правом і становить певний правовий процес.

Висновок. Узагальнення вищевказаних ознак інституту присяги дозволяє зробити висновок, що присяга як правове явище – це юридичний факт, який являє собою прийняття офіційної клятви. Проте більш практично корисним виглядає формулювання не «ідеального» визначення поняття «присяга», а з'ясування змісту (структури) правової норми, яка є текстом присяги. Лише таким чином, за нашим переконанням, можна наблизитися до пізнання дійсної сутності цього явища. Доцільно, щоб норма права, яка містить текст присяги мала все таки імперативний характер правової норми права, яка містить чітко визначені юридичні обов'язки за порушення яких настає відповідальність. На сьогодні інститут присяги служить встановленню правової та моральної відповідальності перед державою в цілому та народом, а не перед окремими особами. Підстави відповідальності для заприсягаючих осіб варто об'єднати, систематизувати та головне – конкретизувати.

Література:

1. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Ред. кол. О. С. Мельничук (голов. ред.), уклад.: Р. В. Болдирев, ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Склярєнко, та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 4. – Н–П. – 656 с. ISBN 966-00-0590-4.
2. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка: в 2 т. / А. Г. Преображенский. – М.: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1959. – Т. 2.
3. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль: В 4 т. – М.: Рус. яз., 1889. – Т. 3: П. – 1990.
4. Графский В. Г. Всеобщая история государства и права: учебник для вузов. / В. Г. Графский. – 2-ое изд., перераб. и доп. – Москва.: Норма, 2003. – 752 с.
5. Прилуцький С. Присяга судді: стара категорія – новий правовий зміст [Текст] / С. Прилуцький // Право України: Юридичний журнал. – 2001. – № 6. – С. 102-105. – ISSN 0132-1331.
6. Васильев Ф. П. Становление и развитие процесса принятия присяги в системе государственных органов в России / Васильев Ф. П., Бережкова Н. Ф. // Государственная власть и местное самоуправление. – 2005. – № 3. – С. 24-25.
7. Пахомов В. М. Короткий тлумачний словник-довідник з діловодства. / В. М. Пахомов. – Івано-Франківськ: ІФОЦППК, 2013. – 160 с.
8. Тлумачний словник-мінімум української мови [Текст]: близько 6 тисяч слів / Відп. за вип. О. М. Єфімов. – К.: Довіра, 1999. – 447 с. (Словники України). – ISBN 966-507-075-4.

9. Русакова Н. Г. Присяга как общеправовой феномен: диссертация кандидата юридических наук: 12.00.01 / Н. Г. Русакова; Нижегород. акад. МВД России. – Нижний Новгород, 2008. – 220 с.
10. Купецьке слово як гарант честі [Електронний ресурс]: Сайт: Медіа-корпорація «С». – Режим доступу: // http://ue.ua/news/news_300.html.
11. Філософія права: навч. посіб. / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заїнчковський та ін.; за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.
12. Про Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 380/2011 // Урядовий кур'єр. – 16.04.2011.
13. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1958. – 161 с.
14. Круглякова В. Б. К вопросу об административно-правовой природе присяжной нормы // Вестник Саратовской государственной академии права. – 2009. – № 6 (70). – С. 74-79.
15. Право і влада в афоризмах і висловах [Текст] // Право України. – 1996. – № 7. – С. 90.
16. Баглай М. В., Туманов В. А. Малая энциклопедия конституционного права. / Баглай М. В., Туманов В. А. – М. : БЕК, 1998. – 506 с.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 11.03.2011 р. (реєстраційний № 2-рп/ 2011) // Вісник Конституційного суду України. – 2011. – № 2. – С. 22.
18. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: [підручник] / Скаун О. Ф. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
19. Вистовский А. Н. Государственная служба. / А. Н. Вистовский. – М. : Наука, 1989. – 325 с.
20. Томсен В. История языковедения до конца XIX века (краткий обзор основных моментов) / В. Томсен. – М., 1938. – 160 с.
21. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготовки до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 3 вид. стереотип. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008.

Кравчук О. Л. Историческое развитие понятия «присяга»

Аннотация. В статье исследуется возникновение и сущность института присяги в исторические времена, и его современное состояние. Внимание уделено признакам, которые присущи для присяги. Проанализированы научные подходы к определению понятия «присяга». Предложены собственные выводы. Данный анализ осуществлен с целью выяснения правовой природы присяги, как правового явления.

Ключевые слова: присяга, клятва, институт присяги, присяжные нормы.

Kravchuk O. The historical development of concept of „oath”

Summary. The article examines the origin and essence Institute swearing in historic times and its modern state. Attention is paid to features that are inherent to the oath. Analysis of scientific approaches to the definition of „oath”. Own conclusions are offered. This analysis was done to determine the legal nature of an oath, as a legal phenomenon.

Key words: oath, swear, oath institute, jury rules.